

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu

İslam ölkələrinin mədəniyyəti, ədəbiyyatı və tarixinə dair
əlyazma abidələrinin tədqiqinə həsr olunmuş

“AZƏRBAYCAN ƏLYAZMALARI DÜNYA KİTABXANALARINDA”

II BEYNƏLXALQ ELMİ-NƏZƏRİ KONFRANSIN
MATERİALLARI

*Konfrans Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “2017-ci ilin
Azərbaycan Respublikasında “İslam Həmrəyliyi İli” elan edilməsi haqqında”
10 yanvar 2017-ci il tarixli Sərəncamına əsasən keçirilir.*

Bakı, 29 noyabr 2017-ci il

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu

**İslam ölkələrinin mədəniyyəti, ədəbiyyatı və tarixinə dair əlyazma
abidələrinin tədqiqinə həsr olunmuş**

**“AZƏRBAYCAN ƏLYAZMALARI
DÜNYA KİTABXANALARINDA”
II BEYNƏLXALQ ELMİ-NƏZƏRİ KONFRANSIN
MATERİALLARI**

*Konfrans Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “2017-ci ilin
Azərbaycan Respublikasında “İslam Həmrəyliyi İli” elan edilməsi haqqında”
10 yanvar 2017-ci il tarixli Sərəncamına əsasən keçirilir*

Bakı, 29 noyabr 2017-ci il

BAKİ - 2017

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun Elmi Şurasının 27 oktyabr 2017-ci il tarixli, 6 sayılı iclasının qərarı ilə nəşr edilib.

Konfrans materialları AMEA-nın həqiqi üzvü, Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun direktoru **Teymur Kərimlinin** ümumi redaktəsi ilə nəşrə hazırlanmışdır.

TƏŞKİLAT KOMİTƏSİ:

Teymur Kərimli – akademik (sədr)

Aybəniz Əliyeva-Kəngərli – filologiya üzrə elmlər doktoru (sədr müavini)

Paşa Kərimov – filologiya üzrə elmlər doktoru (sədr müavini)

Əzizəğa Nəcəfzadə - filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent (məsul katib)

Qutiyera Cəfərova – koordinator

Firəngiz Hüseynova – koordinator

Vüqar Hacıyev – texniki redaktor

“Azərbaycan əlyazmaları dünya kitabxanalarında”: II beynəlxalq elmi-nəzəri konfransın materialları. Bakı, 29 noyabr 2017-ci il. - Bakı, 2017. - 139 səh.

AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, 2017.
Müəlliflər 2017.

ISBN 978-9952-8142-7-3

© «Elm və təhsil», 2017

M Ü N D Ə R İ C A T

Əliyeva-Kəngərli Aybəniz "KOROĞLU" NUN PARİS VƏ TİFLİS NÜSXƏLƏRİ DÜNYA KİTAB DÖVRIYYƏSİNDƏ-----	4
Musabəyli Azadə AZƏRBAYCAN ƏL YAZMALARI TÜRKIYƏNİN QƏDİM SARAY KİTABXANASINDA-----	7
Həsənzadə Tahirə ƏL YAZMALAR XƏZİNƏSİNİN ƏDƏBİ ABİDƏSİ -----	10
Əbilova Zəkiyyə AZƏRBAYCANLI MÜƏLLİFLƏRİN ÇEXİYA MİLLİ KİTABXANASINDA MÜHAFİZƏ OLUNAN ƏSƏRLƏRİ -----	12
Mohəmməd Amin Sultan Ol-Qurrai TƏBRİZLİ SAİBİN "KÜLLİYYATI" NİN NADİR ƏL YAZMA NÜSXƏSİNİN TANITIMI-----	15
Muradova Mətanət AZƏRBAYCANLI MÜƏLLİFLƏR VƏ ONLARIN SARAYEVO ŞƏHƏRİNDƏ YERLƏŞƏN QAZI XOSROV BƏY KİTABXANASINDA MÜHAFİZƏ OLUNAN ƏSƏRLƏRİ-----	20
Xəlilova Təranə AVROPADA SAXLANILAN BİR NEÇƏ ƏL YAZMA HAQQINDA (VATİKANDA SAXLANILAN ORTA ƏSR AZƏRBAYCAN ƏL YAZMALARI) -----	22
Məcədova Şəhla MÖVLANA MÜZEYİNDƏ (KONYA) SAXLANAN AZƏRBAYCAN ƏL YAZMALARI-----	24
Pənahoğlu Şəmsi YUSİF bəy BABAPURUN "DÜNYA KİTABXANALARINDAKI TÜRK ƏL YAZMALARI KATALOQU" ƏSƏRİ HAQQINDA-----	27
Hümbətova Almara AZƏRBAYCANIN KLASSİK ŞAİRLƏRİNİN ƏSƏRLƏRİ DÜNYA KİTABXANALARINDA-----	28
Şirinova Rübabə MƏHƏMMƏD QARABAĞI VƏ ONUN "ŞƏRHU ƏDƏBİL-BƏHS" ƏSƏRİNİN DÜNYA ƏL YAZMALARI XƏZİNƏLƏRİNDƏ NÜSXƏLƏRİ-----	30
Məmmədova Rüksarə FAZİL MİQDAD ƏSƏRLƏRİNİN DÜNYA KİTABXANALARINDA MÜHAFİZƏ EDİLƏN ƏL YAZMALARI-----	33
İsmayılova Ədibə AZƏRBAYCAN ƏL YAZMALARI ÇEXİYA MİLLİ KİTABXANASINDA-----	35
Niyazi Ünvər, Kərimulla Məmmədzadə - TÜRKIYE MİLLİ KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN FUZULİ-YE AİT EL YAZMASI ESERLER-----	42
Qəhrəmanov Cahangir ; <i>Transliterasiya edən: Roza Eyvazova</i> - MİLLİ SƏRVƏTİMİZİN SORAĞINDA----	48

NAXÇIVANIN ZƏNGİN TARİXİ KEÇMİŞİNDƏN XƏBƏR VERİR-----	53
Mustafayeva Nailə XIX ƏSR TARİXİ MÖVZULU MÜXƏMMƏSLƏR BARƏDƏ-----	56
Əliyeva Afaq QULAM MƏMMƏDLİ ARXIVİNDƏKİ MƏKTUBLARDAN NÜMUNƏLƏR (Qulam Məmmədli – 120)-----	60
Bağirova Könül XX ƏSRDƏ YAZILAN QƏZAVATNAMƏ İSLAM TARİXİNİN ÖYRƏNİLMƏSİNDƏ BİR MƏNBƏ KİMİ-----	63
Өфендиев Агасалим - ОТРАЖЕНИЕ ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ИСТОРИИ В СЕФЕВИДСКОЙ РУКОПИСНОЙ КНИГЕ-----	66
Vəliyeva Kubra MƏHƏMMƏDƏLİ TƏRBİYYƏTİN “DANIŞMƏNDANİ-AZƏRBAYCAN” TƏZKİRƏSİNDƏ NAXÇIVANLI ALİMLƏR-----	68

ƏDƏBİYYATŞÜNASLIQ

Araslı Nüşabə DIYARBƏKİRLİ ŞƏRİFİ VƏ ONUN "ŞAHNAMƏ" TƏRCÜMƏSİ-----	70
Yusifli Xəlil NİZAMİ GƏNCƏVİ ƏSƏRLƏRİNİN ƏLYAZMALARİ VƏ ELMİ-TƏNQİDİ NƏŞRLƏRİ-----	75
Mirzəyev Ataəmi ÜMMİ İSANIN “MEHRÜ VƏFA” MƏSNƏVİSİ VƏ ONUN ƏL YAZMA NÜSXƏLƏRİ-----	79
Nəcəfzadə Əzizəğa AZƏR BUZOVNALININ “NİZAMİNİN TƏRCÜMEYİ-HALİ” MƏQALƏSİNİN ƏL YAZMASINDA NİZAMİNİN MİLLİ MƏNSUBİYYƏTİ MƏSƏLƏSİ-----	82
Əhmədova Səbinə HÜSEYN NADİM NAXÇIVANININ ƏDƏBİ İRSİ VƏ YARADICILIĞININ BƏDİİ MƏZİYYƏTLƏRİ-----	84
Namazova Səba MƏHSƏTİ GƏNCƏVİNİN ƏDƏBİ İRSİNİN MÖTƏBƏR QAYNAQLARI-----	87
Xəlilov Fərman MİRZƏ ƏLİ MÖCÜZÜN ƏL YAZMALARININ TƏBRİZLİ TOPLAYICISI-----	89
Bədəlova Təhminə NİZAMİ GƏNCƏVİNİN “MƏXZƏNÜL-ƏSRAR” POEMASINDA ŞAİR ÖZÜ, MÜASİRLƏRİ, SƏNƏTİ VƏ GÖRÜŞLƏRİ HAQQINDA-----	92
Hadiyeva Sonaxanım ƏRDƏBİL ŞAİRLƏRİ-----	95
Muxtarov Əlimuxtar POEZİYAMIZDA NİZAMİ GƏNCƏVİ OBRAZI (Şairin dövründən 1920–ci illərə qədər)-----	98

İSLAMŞÜNASLIQ

Səmədova Nailə MƏMMƏD SƏİD ORDUBADI NİZAMİDƏ DİNÇİLİK HAQQINDA-----	102
---	-----

Vaqifqızı Qətibə “RİSALEYİ-QÜDSİYYƏ” MƏSNƏVISİNDƏ İSLAM ƏXLAQI KONSEPSİYASI-----	104
Əliyeva Aynurə “BÜRHANİ-QATE” LÜĞƏTİNDƏ TANRI ADLARI -----	107
Çələbiyeva Nurana SƏDİ ÇƏLƏBİ VƏ ONUN “HAŞİYƏ ALA TƏFSİRİL-BEYZAVİ” ƏSƏRİ -----	109
Kərimova Rəxşəndə İSLAMDA DUA ANLAYIŞI VƏ BU MÖVZUDA OLAN ƏLYAZMA NÜSXƏLƏRİ -----	111
Rəhnulla Yeganə “QƏSİDEYİ-ƏSMAUL-HUSNA” MƏNZUM ƏSƏRİ VƏ ONUN ŞƏRHİNİN ƏLYAZMA NÜSXƏLƏRİ-----	113
Məmmədova Aynurə MÖHTƏŞƏM KAŞANİNİN İMAM HÜSEYNƏ HƏSR ETDİYİ “DƏVAZDƏH BƏND” ƏSƏRİ VƏ ONUN BAKI NÜSXƏLƏRİ-----	115
Nurullayev Fuad AKADEMİK VASİM MƏMMƏDƏLİYEVİN AZƏRBAYCANDA İSLAM HƏMRƏYLİYİNDƏ ROLU-----	118
Mehdiyeva Minaxanım ŞƏHRİYAR: İSLAM VƏ İNSANLIQ MƏKTƏBİ-----	120

MƏDƏNİYYƏTŞÜNASLIQ

Əliyev Ziyadxan MİNİATÜR ÜSLUBU AZƏRBAYCAN ƏYAZMALARININ VACİB BƏDİİ TƏRTİBAT VASİTƏSİ KİMİ-----	125
Гасанзаде Джамиля КУЛЬТУРНЫЙ СИНТЕЗ В МИНИАТЮРАХ «ХАМСЕ» НИЗАМИ 15-16 ВЕКОВ-----	127
Мир-Багирзаде Фарид МИНИАТЮРНЫЕ РУКОПИСИ В ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПУБЛИЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ ИМЕНИ М.Е.САЛТЫКОВА-ЩЕДРИНА В САНКТ-ПЕТЕРБУРГЕ-----	129

MƏTNŞÜNASLIQ VƏ DİLŞÜNASLIQ

Eylazov Fəxrəddin MƏHƏMMƏD İBN HİNDUŞAH NAXÇIVANİNİN HƏYATI VƏ YARADICILIĞI-----	132
Rüstəmbəyli Zəminə ORTA ƏSR DİNİ TƏRCÜMƏ ƏDƏBİYYATI NÜMUNƏSİ “SIYƏRÜN-NƏBİ”-----	134

AZƏRBAYCAN ƏLYAZMALARI ÇEXİYA MİLLİ KİTABXANASINDA

Azərbaycan xalqının Cənubi Azərbaycandan Şimali Qafqaza qədər olan tarixi ərazisində meydana gəlmiş yazılı abidələr müxtəlif dillərdə və əlifbalarda yaranmışdır. Üzü köçürülərək çoxaldılmış əlyazma kitabları Şərq ölkələrində yayılaraq, ayrı-ayrı kolleksiya və kitabxanalarda toplanmış, mühafizə edilmiş, dövrünün oxucuları tərəfindən istifadə edilmiş, həmin kolleksiya və kitabxanalar vasitəsilə Azərbaycan xalqının mənəvi irsi nəsil-dən-nəslə ötürülərək, zamanəmizə qədər çatdırılmışdır. Hər bir xalqın orta yüzilliklərdə yaratmış olduğu maddi-mədəniyyət abidələri arasında əlyazma kitabı xüsusi yer tutur.

Azərbaycan əlyazma kitablarının Avropa ölkələrinin mədəniyyət mərkəzlərinə axını XIX yüzillikdən başlayaraq sürətlənmişdir. Klassiklərimizin yaratdıqları mədəniyyət abidələrinin böyük bir hissəsi bu gün Avropa, Asiya, Afrika və Amerika qitələrinin mədəniyyət mərkəzlərindəki kitabxana və muzeylərdə toplanmışdır. Bu kitabxana və muzeylərdə Azərbaycan klassikləri əsərlərinin minlərlə əlyazma nüsxələri saxlanılır¹.

Yaşadığı ictimai-siyasi və ədəbi-mədəni mühitdən asılı olaraq azərbaycanlı müəlliflər əsərlərini Azərbaycan-türk dilindən başqa, ərəb və fars dillərində də qələmə almışlar. Avropanın əsas əlyazma saxlanıcı olan mərkəzlərinin tərtib və çap etdikləri kataloqlara əsasən biz orada olan və hər üç dildə (türkcə, farsca, ərəbcə) yazılmış Azərbaycan əlyazmaları haqqında məlumat əldə edə bilirik. Lakin dünyanın elə əlyazma fondları və kitabxanaları var ki, orada olan əlyazmalar haqqında məlumatımız demək olar ki yoxdur. Hətta həmin kitabxanaların bəziləri əksər hallarda ərəb və fars əlifbası ilə həmin dillərdə yazılan əlyazmaları sistemləşdirib kataloqlarına da salmamışlar və belə qiymətli xəzinənin onların fondlarında olmasından da xəbərsizdirlər. Belə mərkəzlərdən biri Çexiya Milli Kitabxanasıdır.

Son dövrlərdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev kitabxanaların səmərəli fəaliyyət göstərməsi, onların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, fondların zənginləşdirilməsi, habelə bu və ya digər səbəblərdən xarici kolleksiyalarda mühafizə olunan Azərbaycan xalqının tarixi mənəvi sərvətlərinin ölkəmizə qaytarılması istiqamətində faydalı işlər görməyə yönəlmiş bir sıra xüsusi əhəmiyyətli sənədlər imzalamışdır. Belə sənədlərdən biri də "Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı"dır. Bu sənəddə tarixi sərvətlərimizin əslinin və yaxud surətlərinin ölkəmizə gətirilməsi ilə bağlı Azərbaycan Milli Kitabxanasına də müvafiq tapşırıq verilmişdir². Proqramda nəzərdə tutulmuş əsas vəzifələri rəhbər tutaraq Milli Kitabxana öz fəaliyyətində kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsi, ölkədə tarixi-mədəni, ədəbi-bədii, elmi sərvətlərin toplanılması, mühafizəsi və onların istifadə imkanlarının artırılması sahəsində mühüm addımlar atmışdır, dünyanın bir çox Milli kitabxanaları ilə ikitərəfli qarşılıqlı əməkdaşlıq barədə Memorandumlar imzalamışdır.

Tarixi sərvətlərimizin mühafizə olunduğu əsas kitabxanalardan biri də Çexiya Milli Kitabxanasıdır. Klementinum adı ilə məşhur olan və əsası XVI əsrdə qoyulmuş Çexiya Milli Kitabxanası dünya kitabxanaları içərisində zəngin fonda malik olan kitabxanalardan biridir. Kitabxananın fondunda 7 milyondan artıq qədim və müasir kitablar saxlanılır. Kitabxanaya hər il 100 min nüsxəyə qədər kitab daxil olur və bu kitabxananın xidmətindən ildə əyani şəkildə yarım milyona qədər oxucu faydalanır. Virtual oxucuların sayı isə altı milyondan çoxdur³. Kitabxanadakı 7 milyon kitabın yeddi yüzə qədəri elmin müxtəlif sahələrini əhatə edən ərəb, fars və türk dillərində olan əlyazmalardır. Klassik Azərbaycan şairləri Nizami Gəncəvi, Məhəmməd Füzuli, Xəqani Şirvani, İmadəddin Nəsimi, Məhsəti Gəncəvi və digər şairlərimizin XVII-XVIII əsrlərə aid qiymətli əlyazmaları kitabxananın fondunda saxlanılır.

Bu fakt Azərbaycan Milli Kitabxanasının direktoru professor Kərim Tahirovun 2012-ci ilin iyun ayında Çexiya Milli Kitabxanasına ilk səfəri zamanı aşkarlanmışdır⁴. Səfər zamanı kitabxananın nadir fondunda çox qiymətli və bugünədək bizə məlum olmayan qiymətli əlyazmalarımızla qarşılaşan K. Tahirov Çexiya Milli Kitabxanasının direktoru ilə həmin əlyazmaların öyrənilməsi və tədqiqi məqsədilə azərbaycanlı mütəxəssislərin Çexiya Milli kitabxanasına göndərilməsi barədə razılıq əldə etmişdir. Dərhal Azərbaycan Milli Kitabxanası ilə Milli Elmlər Akademiyasının Əlyazmalar İnstitutu arasında müvafiq danışıqlar aparılmış, Milli Kitabxananın və Əlyazmalar İnstitutunun əməkdaşlarının Praqa şəhərinə ezam olunması və Çexiya Milli Kitabxanasının fondunda saxlanılan qiymətli əlyazmalarımızın tam və daha ətraflı tədqiq olunaraq kataloqlaşdırılması və elektron surətlərinin Azərbaycana gətirilməsi qərara alınmışdır.

Bu niyyətlə AMEA-nın və Azərbaycan Milli Kitabxanasının təşkilatçılığı ilə 2012-ci ildə Milli Kitabxananın Xarici ədəbiyyat və beynəlxalq kitab mübadiləsi şöbəsinin müdiri Xəyalə İsmaylova və həmin vaxtlar Əlyazmalar İnstitutunda işləyən AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun direktoru, AMEA-nın həqiqi üzvü Möhsün Nağısoylu, 2016-cı ildə isə Milli Kitabxananın Nadir kitablar və Kitabxana Muzeyi şöbəsinin müdiri Gülsəidə Abdullayeva və AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Əkrəm

¹Kamandar Şərifli . Azərbaycan əlyazma kitabı və kitabxanaları. Bakı, «Nurlan», 2009. s3-5

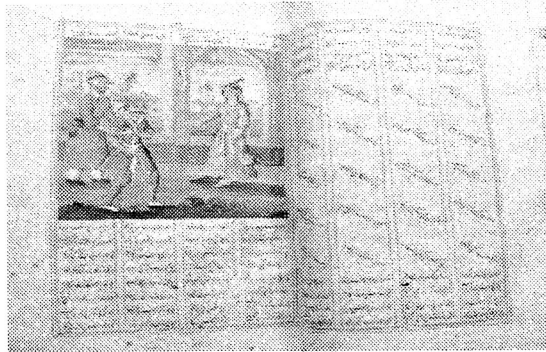
²Kitabxana işinə dair rəsmi sənədlər: (Qanun və qanun qüvvəli normativ hüquqlu sənədlər toplusu) /tərt. K.Tahirov; red. A.Abdullayeva. - 3-cü təkmilləşdirilmiş nəşri. - Bakı, 2015, s. 10

³Клементинум.Национальная библиотека Чешской Республики : буклет. - Прага, 2013 - С.3. Azərbaycan Milli Kitabxanasının hesabatları. 2012. – S.18-21

⁴Azərbaycan Milli Kitabxanasının hesabatları. 2012. – S.18-21

Bağirov Çexiya Milli Kitabxanasında ezamiyyədə olmuşlar. Ezamiyyə zamanı Çexiya Milli Kitabxanasının Əlyazmalar və qədim kitablar şöbəsində ərəb, fars, türk qədim əlyazmaları tədqiq edilmiş və araşdırılmışdır¹. Əməkdaşlarımızın Çexiya Milli Kitabxanasında apardıkları araşdırmalar nəticəsində məlum olmuşdur ki, kitabxananın fondunda Azərbaycanın ədəbiyyatı, tarixi və coğrafiyasına aid 100-dən artıq əlyazma mühafizə edilir. Nizami, Füzuli, Nəsimi, Şeyx Səfiəddin Ərdəbilli, Nəsrəddin Tusi və başqalarının nəfis və miniatürlərlə bəzədilmiş əlyazmaları saxlanılır. Əlyazmaların elmi-paleoqrafik təsvirləri, eləcə də maraqlı doğuran rəsm və miniatürün fotoşkilləri çəkilərək əməkdaşlarımız tərəfindən ərəb, fars və türk dillərində olan əlyazmaların kataloqunun çap edilməsi məqsədilə Azərbaycana gətirilmişdir.

Çexiya Milli Kitabxanasında Azərbaycana bilavasitə aidiyyəti olan Yaxın Şərq əlyazmaları kitabxananın XVIII bölməsində mühafizə olunduğundan, şifrələri də bu rəqəmlə başlayır. XVIII A şifrəsi türk əlyazmalarını, XVIII B şifrəsi fars dilli əlyazmaları, XVIII G isə ərəb dilli əlyazmaları təqdim edir²

XVIII B-146. Xəmsə. Poemalar- Sirlər Xəzinəsi; Xosrov və Şirin; Leyli-Məcnun; Yeddi gözəl; İsgəndərnamə.

Azərbaycan əlyazmalarının böyük bir hissəsi fars dilli əlyazmalar kolleksiyasında (149 əlyazma) təqdim olunur. Bu kolleksiyanın başında dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin dünya şöhrətli "Xəmsə"si -5 poeması durur. Kitabxanada "Xəmsə"nin bütöv və ayrı-ayrı poemalarının ümumilikdə 9 əlyazma nüsxəsi mühafizə olunur. "Xəmsə"nin bu xəzinədə mühafizə olunan ən dəyərli əlyazmalarından biri XVIII B -146 şifrəli nüsxədir. Yusif adlı katib tərəfindən 1084-

85/1673-74-cü illərdə köçürülmüş bu nüsxənin dəyəri gözəl tərtibatlı və xəttatlıq baxımından böyük ustalıqla yazılmış mətnindən əlavə, orada olan 62 rəngli miniatürlə ölçülür. XVII əsrdə köçürülmüş əlyazmada olan miniatürün Qacarlar dövrü miniatürələri ilə yaxınlığı onların əlyazmaya sonradan çəkildiyi ehtimalını doğurur. Kitabxanada fars dilli əlyazmalar içərisində Azərbaycanlı müəlliflərdən Xaqani Şirvaninin, Salman Savəcinin, Məğribi Təbrizinin, Şah Qasım Ənvarın, Saib Təbrizinin "Divan"larının nəfis tərtibatları ilə diqqəti çəkən nüsxələri mühafizə olunur. Burada Xaqani Şirvani irsinin üç əlyazması ilə yanaşı, onun əsərlərinin şərhli əlyazma da maraqlı doğurur.

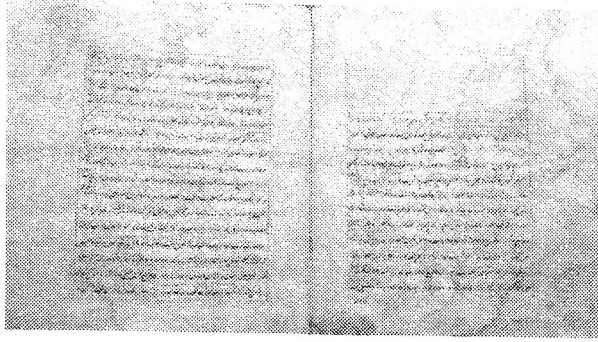
Fars dilli əlyazmalar içərisində Azərbaycanlı müəlliflərin tarixə aid yazdıqları əsərlərin əlyazma nüsxələri də diqqəti çəkir. Məsələn, Məhəmməd Rəzi Təbrizinin "Zinətət-təvarix" və Əliqulu Mirzə Qacarin "İksir ət-təvarix" əsərlərini Azərbaycan tarixinə aid XIX əsrdə yazılmış qiymətli mənbələr sırasına aid etmək olar. Bu əsərlərdə ümumi tarixi xronologiyadan əlavə XIX əsrin ədəbi-mədəni mühiti, şairlər və alimlər haqqında verilən məlumatlar onları ədəbi - antoloji mənbə kimi də dəyərləndirməyə imkan verir. Səədiddin Vəravininin "Mərzbanname" əsərinin əlyazmasını da xüsusi qeyd etmək lazımdır. Əsərin ilkin müəllifinin Mərzban bin Rüstün bin Şervin olmasına baxmayaraq, Təbəri dilində olan bu əsərin Azərbaycanlı müəllif Səədiddin Vəravini tərəfindən fars dilinə tərcümə edilməsi onu Orta əsr tərcümə əsəri kimi Azərbaycan yazılı abidəsi olaraq qəbul etməyə imkan verir.

Fars dilli mənbələrdən fərqli olaraq kitabxanada mühafizə olunan 200 ərəb dilli əlyazma içərisində Azərbaycanlı müəlliflərin sayı az olsa da (Əbuhəfs Sührəverdi, Nəsirəddin Tusi, Xətib Təbrizi və başqalarının əsərləri), u müəlliflər və onların əsərləri ilə səsleşən və bağlı olan başqa ərəbdilli əsərlər içərisində elələri də var ki, xüsusi maraqlı doğurur, diqqəti cəlb edir, tədqiqini gözləyir.

¹Azərbaycan Milli Kitabxanasının hesabatları.2012. – S.18-21

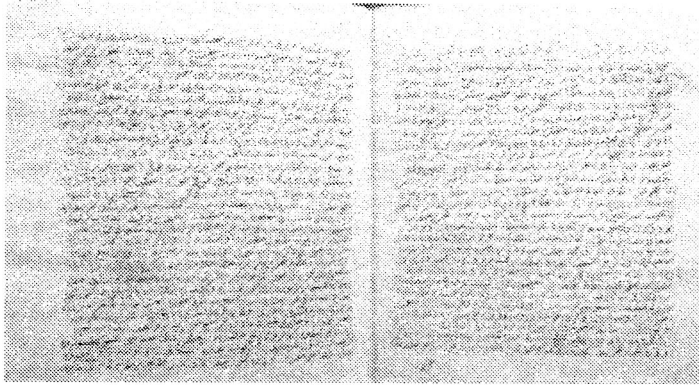
²Azərbaycan Milli Kitabxanasının hesabatları, 2016, s.92

Praqa Şərq əlyazmaları kolleksiyasında türk dilli əlyazmalar içərisində İmadəddin Nəsiminin və Məhəmməd Füzulinin "Divan"larının nəfis nüsxələrini qeyd etmək vacibdir. Məhəmməd Füzulinin Kərbəla hadisəsindən bəhs edən "Hədiqətüs-südə" əsərinin kolleksiyada olan beş nüsxəsi bu əsərin müsəlman şərqiindən başqa Avropada da böyük maraq doğurduğundan, mütaliə olunduğundan xəbər verir.

VIII A-288
Məhəmməd Füzuli, Hədiqətüs-südə

Kitabxanada həm fars, həm də türk dillərində tibbə aid əlyazmalar, farsca-türkcə lüğətlər, orta əsrlərin fars dilli məşhur müəlliflərinin əsərlərinin türkcə şərhləri olan əlyazmalar da təqdim olunur. Tibbə aid olan bu əsərlər həm Şərq, həm də Avropa - Yunan təbabəti əsasında yazılmış və ya qədim dünyanın məşhur təbiblərinin əsərlərinin tərcüməsindən ibarətdir. Böyük coğrafiyaşünas, türk dənizçisi Piri Rəisin (1470-1584) "Kitabi-Bəhriyyə" əsərinin elmə məlum olan iyirmi doqquz

XVIII A-42 Kitab-ül bəhriyyə Piri Mühiddin Rəis

əlyazmasından sonra onun otuzuncu nüsxəsinin Praqa milli kitabxanasında tapılması Azərbaycan coğrafiyaşünaslığı üçün də bir töhfədir.

Okeanlar və dənizlər, qitələr və adalar haqqında olduqca maraqlı məlumatlar verən türk dənizçisi Piri Rəis əsərində Bəhri Qülzüm adlandırdığı Xəzər dənizi haqqında da dəqiq bilgilər verir, onun bir göl kimi ölçülərini belə göstərir⁷¹.

Azərbaycan Milli Kitabxanası bu gün 30-dan çox Milli kitabxana ilə ikitərəfli qarşılıqlı əməkdaşlıq barədə Memorandumlar imzalamışdır və bu sənədlərdə tarixi sərəvətlərimizin ölkəmizə qaytarılması (əsl, yaxud surətlərinin) əsas yer tutur və bu istiqamətdə ciddi işlər gördülür. Son illərdə Avstriya Milli Kitabxanasından, Ə.Nəvai adına Özbəkistan Milli Kitabxanasından və Ə.R.Biruni adına Özbəkistan Şərqşünaslıq İnstitutunun kitabxanasından Azərbaycan ədəbiyyatı nümunələri (Nizami, Füzuli), Gürcüstan Milli Kitabxanasından isə qafqazşünaslığa dair qiymətli kitabların surətləri əməkdaşlarımız tərəfindən çəkilərək kitabxanaya gətirilmişdir. Milli Kitabxana bu işi mütəmadi olaraq həyata keçirir. Bu üsulla kitabxanada olmayan və oxucuların daha çox əldə etmək istədiyi qiymətli ədəbiyyatın özü olmasa da, elektron versiyaları və ya kerosurətləri əldə olunaraq oxucuların istifadəsinə verilir. Yaxın zamanlarda əməkdaşlarımızın Çexiya Milli Kitabxanasında apardıqları araşdırmalar nəticəsində Azərbaycana gətirdikləri əlyazmaların elmi-paleoqrafik təsvirləri, eləcə də maraqlı doğuran rəsm və miniatürələrin fotoskəlləri əsasında ərəb, fars

⁷¹Azərbaycan nəfəslı əlyazmalar Çexiya Milli Kitabxanasında/Azərbaycan Milli Kitabxanası. - Bakı, 2017. (nəşrdədir)

və türk dillərində olan əlyazmaların kataloqunun çap edilməsi və Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin dəstəyi ilə Azərbaycan Milli Kitabxanası və AMEA-nın Əlyazmalar Institutunun birgə layihəsi kimi reallaşdırılacaqdır.

Yaxın gələcəkdə Azərbaycan Milli Kitabxanası AMEA-nın Əlyazmalar Institutu ilə birlikdə təkcə Klementinumdə deyil, Rumıniya, Macarıstan, Bolqarıstan, Yunanıstan və digər ölkələrin milli kitabxanalarında mühafizə olunan ərəb, fars və türk dilli əlyazmaları bütünlüklə daha geniş tədqiq edəcək və onların da kataloqları çap edilərək tədqiqatçıların ixtiyarına veriləcəkdir.

Adibe İsmailova

Azerbaijani manuscripts in the national library of the czech republic

Summary

The article provides information about the mutual cooperation between the Azerbaijan National Library and the National Library of the Czech Republic, as well the Arabic, Persian and Turkish language manuscripts in the fund of the National Library of the Czech Republic that studied for the first.